

4.2. Η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΣΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ

Το αίτημα της ελευθερίας σε διάφορες καταστάσεις.

Με αφορμή μια φωτογραφία ή έναν πίνακα ζωγραφικής που θα επιλέξετε από τα παρακάτω, ας προσπαθήσουμε να θέσουμε ερωτήματα σχετικά με την ελευθερία και να τα απαντήσουμε: Γιατί...; Για ποιους λόγους...; Για ποιο σκοπό...; Τι θα γινόταν αν...; Κατόπιν ανακοινώστε στην ολομέλεια της τάξης.

1. Βρυζάκη, Θ. Η έξοδος του Μεσολογγίου (1853).
Εθνική Πινακοθήκη, Αθήνα.

2. Φοιτητές προβάλλουν το αίτημα της πολιτικής ελευθερίας

3. Δεσμά

4. Απόδραση

Η αναίρεση της ελευθερίας και οι συνέπειές της.

Ας διαβάσουμε το κείμενο που ακολουθεί Πράξ 16, 16-23. Προσπαθήστε να εκφράσετε μία σκέψη και ένα συναίσθημα που σας προκάλεσε. Στη συνέχεια προσπαθήστε να απαντήσετε στο ερώτημα κατά πόσο η ελευθερία είναι αγαθό και δικαίωμα για κάθε άνθρωπο.

Πράξ 16, 16-23: Ο Παύλος και ο Σίλας στη φυλακή

Μια μέρα, καθώς πηγαίναμε στον τόπο της προσευχής, συνέβη να συναντήσουμε μια δούλη που είχε μαντικό πνεύμα και με τις μαντείες της απέφερε πολλά κέρδη στους κυρίους της. Αυτή ακολουθούσε τον Παύλο και το Σίλα και φώναζε: «Αυτοί οι άνθρωποι είναι δούλοι του ύψιστου Θεού, που μας κηρύττουν την οδό της σωτηρίας!». Αυτό το έκανε πολλές μέρες. Ο Παύλος αγανάκτησε· γύρισε πίσω και είπε στο πνεύμα: «Σε διατάζω στο όνομα του Ιησού Χριστού να βγεις απ' αυτήν». Την ίδια στιγμή βγήκε το πνεύμα. Όταν είδαν τ' αφεντικά της ότι μαζί με το πνεύμα χάθηκε κι η ελπίδα του κέρδους που είχαν από την εργασία της, έπιασαν τον Παύλο και το Σίλα και τους έσυραν στην αγορά για να τους παρουσιάσουν στις αρχές. Τους οδήγησαν μπροστά στους ανώτατους άρχοντες της πόλης και είπαν: «Αυτοί οι άνθρωποι είναι Ιουδαίοι και προκαλούν ταραχές στην πόλη. Θέλουν να εισαγάγουν έθιμα που δεν επιτρέπεται σ' εμάς, που είμαστε Ρωμαίοι, να τα δεχτούμε ή να τα τηρήσουμε». Τότε ο λαός ξεσηκώθηκε εναντίον τους. Οι άρχοντες τους έσκισαν τα ρούχα και έδωσαν διαταγή να τους ραβδίσουν. Τους έδωσαν πολλά χτυπήματα και μετά τους έβαλαν στη φυλακή κι έδωσαν εντολή στο δεσμοφύλακα να τους φυλάει ασφαλισμένους καλά. Αυτός, εφόσον πήρε μια τέτοια εντολή, τους έβαλε στο πιο εσωτερικό κελί και για λόγους ασφάλειας έσφιξε τα πόδια τους στην ξυλοπέδη.

Γύρω στα μεσάνυχτα, ο Παύλος και ο Σίλας προσεύχονταν και έψελναν ύμνους στο Θεό· και τους άκουγαν οι φυλακισμένοι. Ξαφνικά έγινε ένας σεισμός τόσο δυνατός, που σαλεύτηκαν τα θεμέλια της φυλακής. Αμέσως άνοιξαν όλες οι πόρτες και τα δεσμά των φυλακισμένων λύθηκαν. Ο δεσμοφύλακας ξύπνησε· κι όταν είδε τις πόρτες της φυλακής ανοιχτές, έβγαλε το σπαθί του κι ήθελε να σκοτωθεί, νομίζοντας ότι οι φυλακισμένοι είχαν δραπετεύσει. Τότε ο Παύλος τού φώναξε: «Μην κάνεις κανένα κακό στον εαυτό σου! Είμαστε όλοι εδώ». Ο δεσμοφύλακας ζήτησε να του φέρουν φώτα, πήδηξε μέσα στο κελί, και τρομαγμένος έπεσε στα πόδια του Παύλου και του Σίλα. Ύστερα τους έβγαλε έξω και τους ρώτησε: «Κύριοι, τι πρέπει να κάνω για να σωθώ;». Αυτοί του είπαν: «Πίστεψε στον Κύριο Ιησού Χριστό, και θα σωθείς κι εσύ και το σπίτι σου». Και κήρυξαν σ' αυτόν και σ' όσους ήταν στο σπίτι του το λόγο του Κυρίου.

Το αυτεξούσιο του προσώπου ως εγγύηση ελευθερίας του και βάση της χριστιανικής ανθρωπολογίας.

Σας δίνονται βιβλικά, πατερικά και θεολογικά κείμενα με θέμα το αυτεξούσιο του ανθρώπου (Γεν 1,26, Μάξιμος Ομολογητής, Διάλογος με Πύρρο, MPG 91:304C ή Ιωάννης Δαμασκηνός, Έκδοσις Ακριβής της Ορθοδόξου Πίστεως, MPG 94:920B και 924B ή Γρηγορίου Θεολόγου, Λόγος 14, 25, PG35,892A, Ware, 1991). Προσπαθήστε σε συνεργασία και με τους/τις συμμαθητές/τριές σας να εξηγήσετε και να παρουσιάσετε γιατί το αυτεξούσιο είναι βασικό γνώρισμα της ανθρώπινης φύσης σύμφωνα με τη χριστιανική διδασκαλία. Στο τέλος θα ανακοινώσετε τα αποτελέσματα στην ολομέλεια της τάξης.

1. Γεν 1,26: «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν».
2. «Τὸ μὲν γὰρ κατ' εἰκόνα, τὸ νοερόν δηλοῖ καὶ αὐτεξούσιον, τὸ δὲ καθ' ὁμοίωσιν τὴν τῆς ἀρετῆς κατὰ τὸ δυνατόν ὁμοίωσιν».

(Απόδοση: Διότι το μεν «κατ' εικόνα» δηλώνει το νου (λογικό) και το αυτεξούσιο, το δε «καθ' ομοίωσιν» την όσο το δυνατόν ομοίωση ως προς την αρετή).

Ιωάννης Δαμασκηνός, *Ἐκδοσις ακριβῆς τῆς Ὀρθοδόξου Πίστεως*, PG 94, 920B.

3. Ο ἄνθρωπος ἔχει δική του βούληση εφόσον εἶναι ἐκ φύσεως λογικός. Γιατί αὐτό που εἶναι ἐκ φύσεως λογικό εἶναι ἐκ φύσεως και αὐτεξούσιο. Και το αὐτεξούσιο, σύμφωνα με τους Πατέρες, εἶναι ἡ βούληση, ἄρα ο ἄνθρωπος ἐκ φύσεως ἔχει δική του βούληση. Επίσης, [ενν. ἔχει δική του βούληση] εφόσον ο ἄνθρωπος ἔχει δημιουργηθεῖ κατ' εἰκόνα τῆς μακάριος και υπερουσίας Θεότητος. Γιατί ἡ θεία φύση εἶναι αὐτεξούσια ἀπὸ τῆ φύση τῆς, επομένως και ο ἄνθρωπος, ως πραγματικά εἰκόνα αὐτῆς τῆς θείας φύσης, εἶναι ἀπὸ τῆ φύση του αὐτεξούσιος. Και αν εἶναι αὐτεξούσιος ἀπὸ τῆ φύση του, τότε ἀπὸ τῆ φύση του ο ἄνθρωπος ἔχει και δική του βούληση.

Μάξιμος Ομολογητής, *Διάλογος με τον Πύρρο*, PG 91, 304C. [Απόδοση]

4. Και δημιούργησε τον ἄνθρωπο αναμάρτητο στη φύση του και αὐτεξούσιο στη βούλησή του. Ὄταν λέω αναμάρτητο, δεν εννοῶ ὅτι ο ἄνθρωπος δεν υποπίπτει σε αμαρτία. Διότι μόνον το θεῖο δεν το αγγίζει ἡ αμαρτία. Εννοῶ ὅτι ἡ διάπραξη τῆς αμαρτίας δεν βρίσκεται μέσα στη φύση του ἀλλὰ περισσότερο στην ἐλεύθερη βούλησή του. Δηλαδή, ὅπως ἔχει τὴν ἐξουσία να μένει και να προκόπτει στο ἀγαθὸ με τὴ συνέργεια τῆς θείας χάριτος, με τον ἴδιο τρόπο μπορεί και να ἀπομακρύνεται ἀπὸ το ἀγαθὸ και να περιέρχεται στο κακὸ, ἀφοῦ ο Θεὸς τοῦ παραχωρεῖ το αὐτεξούσιο. Γιατί αὐτό που γίνεται με τὴ βία δεν εἶναι ἀρετή.

Ιωάννης Δαμασκηνός, *Ἐκδοσις ακριβῆς τῆς Ὀρθοδόξου Πίστεως*, PG 94, 924B. [Απόδοση]

5. «Ὁ πλάσας ἀπ' ἀρχῆς τὸν ἄνθρωπον ἐλεύθερον ἀφῆκε καὶ αὐτεξούσιον...»

Γρηγορίου Θεολόγου, *Λόγος 14,25*, PG 35, 892A.

6. Η ζωτική σημασία της ελευθερίας

Ὁ Δημιουργὸς Θεὸς εἶναι ἐλεύθερος: με τὸν ἴδιο τρόπο και τὰ ἀνθρώπινα δημιουργήματα ποὺ εἶναι φτιαγμένα κατ' εἰκόνα του εἶναι προικισμένα με ἐλευθερία. Τί εἶναι αὐτὸ ποὺ κάνει τὰ ἀνθρώπινα ὄντα νὰ ξεχωρίζουν, με ἓνα τρόπον ποὺ ὑπερέχει ἀπὸ τὰ ἄλλα ὄντα; Πέρα ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα, εἶναι ἡ αὐτοσυνειδησία, ἡ φωνὴ τῆς συνείδησης, ἡ δύναμη τῆς ἐλεύθερης ἀπόφασης, ἡ ἰκανότητα τῆς ἠθικῆς ἐκλογῆς. Ἐνῶ τὰ ἄλλα ὄντα ἐνεργοῦν ἀπὸ ἔνστικτο, τὸ ἀνθρώπινο ὄν στέκεται εὐσυνείδητα ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ –στέκεται με πλήρη ἐπίγνωση στὸ σημεῖο τοῦ καιροῦ, στὴ στιγμή τῆς κρίσης και τῆς εὐκαιρίας– και διαλέγει. Μόνον με τὴν ἄσκηση αὐτῆς τῆς δύναμης, τῆς ἐλεύθερης ἐκλογῆς, ὁ ἄνθρωπος γίνεται ἄνθρωπος πραγματικά.

Ἡ ζωτική σημασία τῆς ἐλευθερίας μπορεί νὰ φανεῖ στὴν περίπτωση τῆς εὐλογημένης Παρθένου Μαρίας, ἡ ὁποία εἶναι και ἡ εἰκόνα τοῦ τί σημαίνει νὰ εἶσαι γνήσιος ἄνθρωπος. Στὸν Εὐαγγελισμό, ὁ Ἀρχάγγελος δὲν ἐπληροφόρησε ἀπλῶς τὴν Παναγία γιὰ τὸ σχέδιο τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ περίμενε τὴν ἐλευθερὴν και ἐθελοντικὴ τῆς ἀπάντηση: «Ἴδου ἡ δούλη Κυρίου· γένοιτό μοι κατὰ τὸ ρῆμα σου» (Λουκ. 1:38). Θὰ μπορούσε νὰ εἶχε ἀρνηθεῖ. Ο Θεὸς λαμβάνει τὴν πρωτοβουλία, ὁμως ἡ ἐθελοντικὴ συνεργασία τῆς Παναγίας εἶναι ἐπίσης ἀπαραίτητη. Δὲν εἶναι ἀπλῶς ἓνα παθητικὸ ἐργαλεῖο, ἀλλὰ ἓνας ἐνεργητικὸς μέτοχος στὸ ἔργο τῆς σωτηρίας. Ἡ ἀπάντησή τῆς με κανέναν τρόπο δὲν ἦταν ἓνα ἐκ τῶν

προτέρων γνωστό συμπέρασμα· σ' αυτή την ελεύθερα δοσμένη απάντηση κρεμόταν όλόκληρο τὸ μέλλον τῆς ἀνθρώπινης ἱστορίας.

Ware, Κάλλιστος, ἐπίσκοπος Διοκλείας (1991). *Ἄνθρωπος καὶ Κοινωνία. Δοκίμια γιὰ τὴ θέση τοῦ ἀνθρώπου στὸν σύγχρονο κόσμο*. Πάφος: Ι. Μ. Αγ. Νεοφύτου.

7. Ἐλευθερία καὶ υπακοή

Χωρὶς ἐλευθερία λοιπὸν ἡ υπακοή εἶναι δουλεία καὶ χωρὶς υπακοή ἡ ἀνθρώπινη ἐλευθερία δὲν διαφέρει καθόλου ἀπὸ τὴν αυθαιρεσία. [...] ἡ ἐλευθερία προσφέρεται μόνον ἀπὸ τὸ Θεὸ κι ἡ υπακοή τοῦ ἀνθρώπου ἀνάγεται στὸ Θεό.

Γιούλτσος Β. Τ. (2011). *Ἐλευθερία καὶ υπακοή στὴν Ὀρθόδοξη Χριστιανικὴ Ἠθική*.

8. Ἀνθρώπινη ἐλευθερία καὶ θέλημα τοῦ Θεοῦ

[...] Ἀπὸ τὴ μια πλευρὰ τοῦ νομίσματος δεσπάζει τὸ προμηθεϊκὸ ὄραμα ἐνὸς ἀνθρώπου ἐλεύθερου ἀπὸ τοὺς θεοὺς, ἐνὸς ἀνθρώπου ποῦ στὶς μέρες μας, μέσα ἀπὸ τὶς ἐξελίξεις στὸ χῶρο τῆς βιοτεχνολογίας, ἐπιχειρεῖ νὰ ἐλευθερωθεῖ ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὰ ὅρια ποῦ τοῦ θέτει ἡ ἴδια ἡ βιολογικὴ τοῦ φύση· ποῦ φιλοδοξεῖ νὰ διαμορφώσει καὶ νὰ μεταμορφώσει τὸ σῶμα τοῦ, τὸ φύλο τοῦ, τοὺς ἀπογόνους τοῦ, τὸ περιβάλλον τοῦ σύμφωνα με τὶς ἰδιοσυγκρασιακὲς τοῦ προτιμήσεις. Καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ τὸ φωτεινὸ ὄραμα ἐκβάλλει στὸ σκοτεινὸ ἐφιάλτη ἐνὸς κόσμου καὶ μίας ἀνθρώπινης ζωῆς ποῦ κυβερνᾶται ἀπὸ ἀπρόσωπες οικονομικὲς, πολιτικὲς καὶ πολιτισμικὲς δομὲς ἐξουσίας, ἐναντὶ κόσμου ποῦ τὴ θέση τῆς ἐλευθερίας παίρνει ἡ θέληση γιὰ ἰσχύ καὶ ἡ συνακόλουθη ἀσυνδοσία. [...] Ἡ ἐλευθερία δὲν συνίσταται στὴν ἀτελεύτητη δυνατότητα ἐπιλογῶν, ἀλλὰ στὴ συγκρότηση μίας προσωπικότητας καὶ ἐνὸς χαρακτήρα γιὰ τὸν ὁποῖο συγκεκριμένους ἐπιλογές ἀπλοῦστατα δὲν τίθενται ποτέ σε ἐσωτερικὴ διαβούλευση.

[...] Θὰ πρέπει νὰ ἐμβαθύνουμε λίγο ἀκόμη στὴν πνευματικὴ παράδοση τῆς ἐκκλησίας. Ἐκεῖ θὰ διακρίνουμε δύο βασικὰ στάδια σ' αὐτὴ τὴν πορεία. Στὸ πρῶτο, ὁ ἀνθρώπος ἀρχίζει τὴν προσπάθεια ἀποδοχῆς καὶ ἐφαρμογῆς τοῦ Νόμου τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ παράλληλα μέσα τοῦ βαθιὰ κάτι δυσφορεῖ. Ἡ προσπάθεια καὶ ὁ ἀγῶνας γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ θελήματος τοῦ Χριστοῦ γίνεται «μη θελοῦσης τῆς καρδιάς». Αὐτὴ εἶναι ἡ κατάσταση τὴν ὁποία με τόσο ἐξαιρετικὸ καὶ σπαρακτικὸ ρεαλισμὸ περιγράφει ὁ ἀπόστολος Παῦλος στὴν ἐπιστολὴ τοῦ πρὸς Ῥωμαίους: «Ἐσωτερικὰ συμφωνῶ καὶ χαίρομαι με ὅσα λέει ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ. Διαπιστώνω ὅμως πὼς ἡ πράξη μου ἀκολουθεῖ ἐναντὶ ἄλλο νόμο, ποῦ ἀντιστρατεύεται στὸ νόμο με τὸν ὁποῖο συμφωνεῖ ἡ συνείδησή μου [...]». Ἀν ὅμως ὁ ἀνθρώπος ἐπιμένει στὴν προσπάθεια καὶ τὸν ἀγῶνα παρά τὶς ἀντιξοότητες [...], τότε ἡ ἐσωτερικὴ τοῦ κατάσταση ἀρχίζει σταδιακά, σχεδὸν ἀνεπαίσθητα, νὰ μεταβάλλεται καὶ εἰσέρχεται στὸ δεύτερο στάδιο [...].

Γκανάς, π. Εὐ. (2012). *Ἀνθρώπινη ἐλευθερία καὶ θέλημα τοῦ Θεοῦ*.

9. Ῥωμ 7, 15-20: Ἐτσι, δὲν ξέρω οὐσιαστικὰ τι κάνω· δὲν κάνω αὐτὸ ποῦ θὰ ἤθελα νὰ κάνω ἀλλὰ, ἀντίθετα, ὅτι θὰ ἤθελα νὰ ἀποφύγω. Κάνοντας ὅμως αὐτὸ ποῦ κατὰ βάθος δε θέλω, ἀναγνωρίζω ἔμπρακτα πὼς οἱ ἐντολές τοῦ νόμου εἶναι σωστές.

Ἐτσι φτάνω πια στὸ σημεῖο νὰ μὴ διαπράττω ἐγὼ ὁ ἴδιος τὸ κακὸ ἀλλὰ ἡ ἀμαρτία, ποῦ ἔχει ἐγκατασταθεῖ μέσα μου. Ἡ ἴδια ἡ συνείδησή μου μαρτυρεῖ γι' αὐτό: Δὲν κατοικεῖ μέσα μου, δηλαδή στὸ εἶναι μου, τὸ καλὸ. Ἀπόδειξη εἶναι πὼς ἐγὼ θέλω νὰ κάνω τὸ καλὸ, δὲν βρίσκω ὅμως τὴ δύναμη νὰ τὸ μετατρέψω σε πράξη. Κι ἔτσι, δὲν κάνω τὸ καλὸ ποῦ θὰ ἤθελα, ἀλλὰ υπηρετῶ τὸ κακὸ, ποῦ δὲν τὸ θέλω. Ἀν ὅμως κάνω αὐτὸ ποῦ δε θέλω, τότε τὴν πράξη μου δὲν τὴν καθορίζω πια ἐγὼ ἀλλὰ ἡ ἀμαρτία, ποῦ ἔχει θρονιαστεῖ μέσα μου.

